

Onze Klas Mijn Wereld: Woordenschat: basis van het leren

Woordenschat is het taaldomein waarin het verwerven van woordbetekenissen en woordvormen centraal staat. Een uitgebreide woordenschat is belangrijk om je goed uit te kunnen drukken en anderen te begrijpen. Het is een basis voor schoolsucces: nieuwe kennis kan gekoppeld worden aan al bestaande kennis. Niet alleen bij Nederlands, maar bij alle vakken op school (www.leraar24.nl)

Voor *Onze Klas Mijn Wereld* deed Marian de Jager, docent hogeschool Inholland, praktijkonderzoek naar woordenschat op een multi-etnische school in Haarlem. Daarvoor ontwierp ze een lessenserie die door de leerkracht is uitgetoetst. Aan de hand van het volgende verslag kun je gemakkelijk zelf aan de slag met doelgericht woordenschatonderwijs. De inspiratiebron was het thema *Bij Ons Thuis* uit *Onze Klas Mijn Wereld*.

De opzet in het kort

De doelgroep: vijftien leerlingen in groep 1 / 2, van wie ongeveer de helft thuis Nederlands spreekt. Met behulp van de Taaltoets Alle Kinderen (TAK) is bij alle leerlingen de passieve en de actieve woordenschat bepaald. Tachtig procent van de kinderen scoorde lager dan de normgroep!

De leerkrachten kozen 120 woorden die ze wilden aanbieden bij het thema 'Bij mij thuis'. Uit deze lijst selecteerde de onderzoeker twintig woorden voor de nulmeting vooraf. De beheersing daarvan liep uiteen van zeven tot alle twintig woorden goed.

Vervolgens gaf de leerkracht gedurende vijf weken dagelijks woordenschatlessen rond het thema 'Bij mij thuis'. Ze boden daarin alle 120 woorden aan. Uit de eindmeting, die hetzelfde was als de nulmeting, bleek dat de woordenschat van alle kinderen, zowel actief als passief, was verbreed. De vooruitgang varieerde van één tot zeven woorden. Zie voorbeeld groep 1:

Resultaten nul- en eindmeting Passieve woordenschat - groep 1

Groep 1			
	Nulmeting – aantal goed	Eindmeting – aantal goed	Resultaat
Lln. 1	14	17	+3
Lln. 2	Afwezig tijdens nulmeting		
Lln. 3	15	20	+5
Lln. 4	14	20	+6
Lln. 5	15	20	+5
Lln. 6	18	20	+2

Het stappenplan

Wil je ook aan de slag met woordenschatonderwijs? Als je onderstaande zes stappen volgt, doe je dat op een verantwoorde manier en kun je controleren of je aanpak succesvol is geweest.

- Stap 1: Maak een woordenlijst
- Stap 2: Bepaal het taalvaardigheidsniveau
- Stap 3: Maak een nul(- en eind)meting
- Stap 4: Neem de nulmeting af
- Stap 5: Geef de woordenschatlessen
 - Fase 1: Voorbewerken
 - Fase 2: Semantiseren
 - Fase 3: Consolideren
 - Fase 4: Controleren
- Stap 6: Neem de eindmeting af

Stap 1. Maak een woordenlijst

Vóór de start van woordenschatlessen rond een thema, is het van belang een lijst op te stellen met alle woorden die gedurende het thema moeten worden aangeleerd. Voor het samenstellen van deze woordenlijst kun je gebruik maken van

- de 1001-woordenlijst (Bacchini, S., Boland, T., Hulsbeek, M., Pot, H. & Smits, M. (2005). *Duizend-en-een-woorden*. SLO, Enschede. (www.slo.nl/downloads/archief/Duizend-en-een-woorden.pdf)
- de Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters (BAK) (www.digiwak.nl)
De BAK geeft voor de groepen 1 en 2 drie lijsten: een met het minimum aantal woorden, een met uitbreidingswoorden en een thematische lijst waarin alle woorden uit de eerste twee lijsten opgenomen zijn. Je vindt ze op het internet (<http://woorden.wiki.kennisnet.nl/Balklijsten>)
- de VVE-methode die op school wordt gebruikt.

Hoe ga je te werk?

1. Bekijk welke woorden uit de 1001-woordenlijst aansluiten bij het thema en zet deze woorden onder elkaar in een Excel-bestand.
Vul deze woordenlijst aan met woorden uit de BAK die aansluiten bij het thema en plaats deze woorden in het Excelbestand ónder de andere woorden.
Vul tot slot aan met woorden uit de woordenlijsten van de gehanteerde methode en plaats ook deze woorden in het Excelbestand onder de andere woorden.
2. Selecteer vervolgens álle woorden in het Excelbestand en klik in het tabblad 'Start' op 'Sorteren en filteren' en vervolgens op 'Sorteren van A – Z' .
3. Scroll door de nu ontstane lijst en verwijder alle dubbele woorden.

4. Selecteer nogmaals alle woorden in het excelbestand. Klik wederom op 'Sorteren en filteren' en vervolgens op 'Sorteren van A – Z'
- Mochten er nog te veel woorden over zijn, schrap dan alle woorden waarvan je denkt dat ze al bekend zijn bij de kinderen van jouw groep
 - Voeg eventueel nog enkele woorden toe die je zelf belangrijk vindt voor de kinderen van jouw groep
 - Verdeel de woorden in clusters van zo'n vijf tot acht woorden die je in één dag wilt aanleren.
 - Vergeet niet de lidwoorden toe te voegen!

Stap 2. Bepaal het taalvaardigheidsniveau

Om het algemene taalvaardigheidsniveau van kinderen in groep 1 t/m 4 te bepalen, is het aan te raden om in het begin van het schooljaar de *Taaltoets Alle Kinderen* (TAK) af te nemen. Met de TAK is het mogelijk om verschillende deelaspecten van de taalvaardigheid te meten: klanken, woorden, zinnen, teksten.

Voor het woordenschatonderwijs is het belangrijk om van het passieve en actieve woordenschatniveau van de kinderen uit de groep op de hoogte te zijn. Om daarachter te komen kun je de woordenschattoets én de woordomschrijvingstaak afnemen.

Stap 3. Maak een nul- (en eind)meting

Om het effect van woordenschatlessen te kunnen bepalen, is het aan te raden om voorafgaand aan de lessen een nulmeting af te nemen en na de laatste les een eindmeting. Het verschil tussen beide metingen geeft het resultaat weer van de woordenschatlessen.

Voor de eindmeting kun je dezelfde test gebruiken als voor de nulmeting. De nulmeting (en dus ook de eindmeting) bestaat uit twee delen; met het ene deel wordt de passieve woordenschat gemeten, met het andere deel de actieve woordenschat.

Hoe ga je te werk?

1. Stel een nul- en eindmeting samen van ongeveer éénvijfde van het totaal aantal aan te leren woorden, met een maximum van twintig woorden.
2. Om een meting samen te stellen met gebruikmaking van afbeeldingen, kies je de woorden die gemakkelijk af te beelden zijn. Je zult dan voornamelijk uitkomen op inhoudswoorden. Inhoudswoorden zijn *woorden met een duidelijk omschreven betekenis, zoals zelfstandige naamwoorden, werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden* (Huizenga, H. & Robbe, R. (2009) *Taalonderwijs ontwerpen*, Noordhoff. Functiewoorden (zoals voegwoorden en vraagwoorden) zijn moeilijker af te beelden.
3. Zoek bij alle gekozen woorden een afbeelding (bijv. via Google,

afbeeldingen). Zorg ervoor dat de resolutie van de afbeeldingen groot genoeg is).

- Voor de actieve woordenschat plaats je iedere afbeelding op één A4.
- Voor de passieve woordenschat zoek je bij iedere afbeelding drie afleiders (ook via Google afbeeldingen). Afleiders zijn alternatieve, maar verkeerde antwoorden. Deze afleiders kun je kiezen vanuit de betekenis van het woord, maar ook vanuit de klank van het woord.

Zet de vier afbeeldingen op een A4 en print het geheel in kleur.

Stap 4 Neem de nulmeting af

Neem nul- en eindmetingen bij ieder kind individueel af. Hierbij start je telkens met de meting van de passieve woordenschat. Als je namelijk start met de meting van actieve woordenschat, dan hebben de kinderen de juiste afbeeldingen van de passieve woordenschatmeting allemaal al een keer gezien en dan weten ze precies welke afbeelding ze moeten aanwijzen. Tijdens de meting van de passieve woordenschat laat je aan het kind telkens een A4 zien met daarop vier verschillende afbeeldingen. Nadat het kind de afbeeldingen goed heeft bekeken, noem je een woord, bijvoorbeeld 'de slaapkamer', en je vraagt het kind of het de slaapkamer wil aanwijzen. Op een scoreformulier noteer je het nummer van de vraag en daarachter zet je een kruisje als het antwoord goed is. Wijst het kind een verkeerde afbeelding aan, dan noteer je welke afbeelding het wel aanwijst.

Nadat je de passieve woordenschat hebt gemeten, pak je de test om de actieve woordenschat te meten. Het is handig om een geluidsopname te maken. Tijdens de meting van de actieve woordenschat, laat je aan het kind een A4 met daarop één afbeelding zien. Je vraagt het kind wat het ziet op de afbeelding. Vervolgens stel je de vraag: *Hoe weet je dat dit een is?* Eventueel kun je nog de vraag stellen: *Wat kun je er nog meer over vertellen?*

Actieve woordenschattest

Passieve woordenschattest

Stap 5. Geef de woordenschatlessen

Voer de woordenschatlessen uit volgens de viertakt - methode (Van der Nulft, D. & Verhallen, M. (2001). *Met woorden in de weer*. Praktijkboek voor het basisonderwijs. Bussum: Coutinho). Bij het aanbod van woorden doorloop je dan vier fasen: voorbereken, semantiseren, consolideren en controleren. Van der Nulft en Verhallen hebben bij deze vier fasen kwaliteitskaarten samengesteld die je helpen om de viertakt-methode zo effectief mogelijk toe te passen. Deze kwaliteitskaarten zijn een uitgave van Projectbureau Kwaliteit, onder verantwoordelijkheid van de PO Raad, te downloaden als [pdf]KWALITEITSKAARTEN Woordenschat - Leraar24.

Fase 1 Voorbereken

Iedere les heeft een inleiding; ook bij woorden leren kun je niet zomaar met de deur in huis vallen. Voorbereken houdt in dat je de leerlingen ontvankelijk maakt voor het onderwerp en ze betreft bij de context waarin de woorden naar voren komen. Voor je woordenschatonderwijs zoek je naar aanhakingspunten in het netwerk van de woordenschat van de leerlingen. Zo kunnen de nieuw te leren woorden gekoppeld worden aan ervaringen en reeds bekende woorden.

Bij de voorberekening gaat het erom betrokkenheid en aandacht te creëren door een pakkende start te verzinnen.

Voorbereken aan de hand van zelfgemaakte foto's

Tijdens de fase van het voorbereken probeer je de aandacht van de kinderen te trekken door zo goed mogelijk aan te sluiten bij hun belevingswereld. Tijdens het thema 'Bij mij thuis' kun je dit doen door kinderen digitale foto's te laten maken van hun thuissituatie. Als een kind bijvoorbeeld een foto heeft gemaakt van zijn of haar slaapkamer, dan zou je tijdens het voorbereken aan de hand van deze foto het gesprek kunnen laten gaan over die slaapkamer, om vervolgens woorden die samenhangen met het woord slaapkamer, te gaan semantiseren.

Fase 2 Semantiseren

Bij semantiseren bied je nieuw te leren woorden aan. Je selecteert de woorden in clusters. Een woordcluster is een groepje van twee, drie of vier woorden die bij elkaar horen. Bij het aanbieden introduceer je de woorden één voor één en los van elkaar: *Kijk, dit is...* Het is voor kinderen vaak moeilijk om de woordgrenzen te vinden van een nieuw woord als dat wordt aangeboden in een langere zin. Bij het semantiseren maak je de woordbetekenissen van al je gekozen woorden duidelijk. Je legt dus uit wat de woorden betekenen, liefst met beelden en handelingen, tot slot breidt je de betekenis uit door meerdere woorden tegelijk mee te nemen in je semantisering.

Fase 3 Consolideren

Bij het consolideren oefen je woorden en de behandelde betekenissen in. De leerlingen moeten de betekenissen van woorden niet alleen begrijpen, ze moeten deze woorden en hun bijbehorende betekenissen ook onthouden.

Naast gesprekken kun je gebruik maken van een woordmuur met afbeeldingen (zodat de woorden altijd zichtbaar aanwezig zijn in de klas) en activiteiten zoals een memoryspel, bingo, stempelen, en knip- plakwerkjes.

Fase 4 Controleren

Om te weten of de kinderen de woorden ook werkelijk onthouden hebben, moet je als leerkracht later het ingeefende woord terugvragen. Controleren is nagaan of het woord en de behandelde betekenissen verworven zijn.

Stap	Praktijkvoorbeeld
Voorbewerken	<ul style="list-style-type: none"> De leerkracht van groep 2 haalt met een heel geheimzinnig gezicht een envelop uit haar tas.
Semantiseren	<p>Kijk nou eens. Dit is een envelop. Een envelop is van papier (kijk maar) en een envelop is gemaakt om er brieven in te stoppen. Zou er in deze envelop ook een brief zitten? Ja hoor, er zit een brief in de envelop. (haalt de brief eruit) Nu ik de brief uit de envelop heb gehaald kunnen we lezen. (leest een korte brief voor) Nu stop ik de brief weer terug in deze envelop van papier.</p>
Consolideren	<p>Leerkracht vertelt een kort verhaaltje waarin vijf keer het woord envelop voorkomt. De kinderen hebben allemaal een envelop. Als ze het woord envelop horen steken ze deze zo snel mogelijk omhoog.</p>
Controleren	<p>Leerkracht schrijft een briefje en vraagt aan het taalzwakste kind: waar doen we de brief in? In deze tas, deze doos of in deze envelop? En later vraagt ze: waar zullen we de brief indoen?</p>

Bron: [pdf]KWALITEITSKAARTEN Woordenschat - Leraar24.

Stap 6 Neem de eindmeting af

Om het effect van woordenschatlessen te kunnen bepalen, is het aan te raden om voorafgaand aan de lessen een nulmeting af te nemen en na de laatste les een eindmeting. Het verschil tussen beide metingen geeft het resultaat weer van de woordenschatlessen.

Voor de eindmeting kun je dezelfde test voor de actieve en passieve woordenschat gebruiken als voor de nulmeting (zie Stap 3: Een nul(- en eind)meting maken).